तृप्यन्तु तेऽस्मिन् पितरः समस्ता
इच्छावतां ये प्रदिशन्ति कामान्।
सुरत्वमिन्द्रत्वमतोऽधिकं वा
सुतान् पशून् स्वानि बलं गृहाणि॥
सोमस्य ये रश्मिषु येऽर्कबिम्बे
शुक्ले विमाने च सदा वसन्ति।
तृप्यन्तु तेऽस्मिन् पितरोऽमृतोयै-
र्गन्धादिना पुष्टिमितो व्रजन्तु॥
येषां हुतेऽग्नौ हविषा च तृप्ति-
र्ये भुञ्जते विप्रशरीरसंस्थाः।
ये पिण्डदानेन सुदं प्रयान्ति
तृप्यन्तु तेऽस्मिन् पितरोऽमृतोयैः॥
ये खड्गिमांसेन सुरैरभीष्टैः
क्षौद्रैस्तिलैर्दैयमनोहरैश्च।
कालेन शाकेन महर्षिवर्यैः
संप्रीणितास्ते सुदमत्र यान्तु॥
कव्यान्यशेषाणि च यान्यभीष्टा-
न्यतीव येषाममरार्चितानाम्।
तेषान्तु सान्निध्यमिहास्तु पुष्प-
गन्धान्नभोज्येषु मया कृतेषु॥
दिने दिने ये प्रतिगृह्णतेऽर्चां
मासान्तपूज्या भुवि येऽष्टकासु।
ये वत्सरान्तेऽभ्युदये च पूज्याः
प्रयान्तु ते मे पितरोऽत्र तृप्तिम्॥
पूज्या द्विजानां कुमुदेन्दुभासो
ये क्षत्रियाणाञ्च नवार्कवर्णाः।
तथा विशां ये कनकावदाता
नीलीनिभाः शूद्रजनस्य ये च॥
तेऽस्मिन् समस्ता मम पुष्पगन्ध-
धूपान्नतोयादिनिवेदनेन।
तथाग्निहोमेन च यान्तु तृप्तिं
सदा पितृभ्यः प्रणतोऽस्मि तेभ्यः॥
ये देवपूर्व्वान्यतितृप्तिहेतो-
रश्नन्ति कव्यानि शुभाहुतानि।
तृप्ताश्च ये भूतिकृतो भवन्ति
तृप्यन्तु तेऽस्मिन् प्रणतोऽस्मि तेभ्यः॥
रक्षांसि भूतान्यसुरांस्तथोग्रान्
निर्नाशयन्तस्त्वग्निवं प्रजानाम्।
आद्याः सुराणामसुरेशपूज्या-
स्तृप्यन्तु तेऽस्मिन् प्रणतोऽस्मि तेभ्यः॥
अग्निष्वात्ता बर्हिषद आज्यपाः सोमपास्तथा।
व्रजन्तु तृप्तिं श्राद्धेऽस्मिन् पितरस्तर्पिता मया॥
अग्निष्वात्ताः पितृगणाः प्राचीं रक्षन्तु मे दिशम्।
तथा बर्हिषदः पान्तु याम्यां ये पितरः स्मृताः॥
प्रतीचीमाज्यपास्तद्वदुदीचीमपि सोमपाः।
रक्षोभूतपिशाचेभ्यस्तथैवासुरदोषतः॥
सर्वतश्चाधिपस्तेषां यमो रक्षां करोतु मे।
विश्वो विश्वसुगाराध्यो धर्म्मो धन्यः शुभाननः॥
भूतिदो भूतिकृद्भूतिः पितॄणां ये गणा नव।
कल्याणः कल्यता कर्त्ता कल्यः कल्यतराश्रयः॥
कल्यताहेतुरनघः षड्मे ते गणाः स्मृताः।
वरो वरेण्यो वरदः पुष्टिदस्तुष्टिदस्तथा॥
विश्वपाता तथा धाता सप्तैवैते तथा गणाः।
महान्महात्मा महितो महिमावान्महाबलः॥
गणाः पञ्च तथैवैते पितॄणां पापनाशनाः।
सुखदो धनदश्चान्यो धर्म्मदोऽन्यश्च भूतिदः॥
पितॄणां कथ्यते चैतत्तथा गणचतुष्टयम्।
एकत्रिंशत्पितृगणा यैर्व्याप्तमखिलं जगत्॥
ते मेऽनुतृप्तास्तुष्यन्तु यच्छन्तु च सदा हितम्॥"
शिवः। यथा, महाभारते।१३।१७।१४१।
"सदसद्व्यक्तमव्यक्तं पिता माता पितामहः॥")

पितामहः, पुं, (पितुः पितेति। "पितृव्यमातुल-मातामहपितामहाः।" ४।२।३६। इत्यत्र "मातृपितृभ्यां पितरि डामहच्।" इति वार्त्तिकोक्त्या डामहच्। ब्रह्मणि तु पितुः पिता जनकस्यापि जनकः। पितॄणां मरीच्यादीनां पितृगणानां पिता वा।) ब्रह्मा। (यथा, महाभारते।१।१।३२।
"यस्मात् पितामहो यज्ञे प्रसूरेकः प्रजापतिः।
ब्रह्मा सुरगुरुः स्थाणुर्मनुः कः परमेष्ठ्यथ॥"
शिवः। यथा, महाभारते।१३।१७।१४१।
"सदसद्व्यक्तमव्यक्तं पिता माता पितामहः॥")
पितृपिता। इत्यमरः। २।६।३३॥ ठाकुरदादा इति भाषा॥ अस्य पर्य्यायः। आर्य्यकः २। इति शब्दमाला॥ (यथा, मनौ। ३।२२१।
"पिता यस्य तु वृत्तः स्याद् जीवेद्वापि पितामहः।
पितुः स नाम संकीर्त्त्य कीर्त्तयेत् प्रपितामहम्॥")

पितामही, स्त्री, (पितुर्मातेति। पितृव्यमातुलेत्यत्र "मातृपितृभ्यां पितरि डामहच्।" इति डामहच्। ततः "मातरि पित्रेति।" पितृकार्य्ये ततः पित्वात् ङीप्।) पितामहपत्नी। इति जटाधरः॥ ठाकुरमा इति भाषा॥ (यथा, कौर्म्मे उपविभागे ११ अध्याये।
"मातामही मातुलानी तथा मातुश्च सोदराः।
श्वश्रूः पितामही ज्येष्ठा धात्री च गुरवः स्त्रीषु॥")
पौत्रैः पितामहधनविभागकरणे पितामह्यै मातृवद्भागो देयः। यथा,—
"असुताश्च पितुः पत्न्यः समानांशाः प्रकीर्त्तिताः।
पितामह्यश्च सर्व्वास्ता मातृतुल्याः प्रकीर्त्तिताः॥"
इति दायभागे व्यासः॥

पितृकं, त्रि, (पितुः सम्बन्धि पितुरागतं वेति। पितृ+कन्। यद्वा, पैतृक+पृषोदरादित्वात् साधुः।) पितृसम्बन्धि। यथा,—
"पैतृकञ्च पितृकञ्चापि पित्र्यञ्च पितुरागतम्॥"
इति शब्दमाला॥

पितृकाननं, क्ली, (पितॄणां काननमिव।) श्मशानम्। इति जटाधरः॥ (यथा, महानिर्व्वाणतन्त्रे।१०।७६।
"पञ्चवर्षाधिकान् मर्त्त्यान् दाहयेत् पितृकानने।
भर्त्ता सह कुलेनाग्नि! न दहेत् कुलकामिनीम्॥")

पितृगृहं, क्ली, (पितॄणां गृहम्।) श्मशानम्। इति हेमचन्द्रः॥ (पितुर्गृहम्।) पितृवेश्म च॥

पितृतर्पणं, क्ली, (तृप्यन्त्यनेनेति। तृप्+करणे ल्युट्। पितॄणां तर्पणमिति। यद्वा, तृप+भावे ल्युट्। पितॄणां तर्पणं तृप्तिर्यस्मात्।) पितृतीर्थम्। तत्तु तर्जन्यङ्गुष्ठयोर्म्मध्यम्। इति शब्दचन्द्रिका॥ निवापः। इति हेमचन्द्रः॥ तिलः। इति राजनिर्घण्टः॥ पितृतीर्थेन पित्रुद्देश्यकजलदानम्। तस्यानुष्ठानं तर्पणशब्दे द्रष्टव्यम्॥ पितॄणां तृप्तिमात्रञ्च॥

पितृतिथिः, स्त्री, (पितृप्रिया तिथिरिति मध्यलोपी समासः।) अमावास्या। यथा,—
"अमावास्यादिनं वोऽस्तु तस्यां कुशतिलोदकैः।
तर्पिता मानुषैस्तृप्तिं परां गच्छत नान्यथा॥"
इति वाराहे पितृसर्गस्थितिवर्णनम्॥

पितृतीर्थं, क्ली, (पितृप्रियं तीर्थम्।) गया। इति जटाधरः॥ (गयादि-२२२ पितृवल्लभतीर्थानि मत्स्यपुराणे श्राद्धकल्पे २२ अध्याये उक्तानि। यथा,—
"तीर्थानि कानि शस्तानि पितॄणां वल्लभानि च।
नामतस्तानि वक्ष्यामि संक्षेपेण द्विजोत्तमाः!।
पितृतीर्थं गया नाम सर्व्वतीर्थवरं शुभम्॥
यत्रास्ते देवदेवेशः स्वयमेव पितामहः।
तत्रैषा पितृभिर्गीता गाथा भागमभीप्सुभिः॥
एष्टव्या बहवः पुत्रा यद्येकोऽपि गयां व्रजेत्।
यजेत वाश्वमेधेन नीलं वा वृषमुत्सृजेत्॥
तथा वाराणसी पुण्या पितॄणां वल्लभा सदा।
तत्राविमुक्तसान्निध्यं भुक्तिमुक्तिफलप्रदम्॥
पितॄणां वल्लभं तद्वत् पुण्यञ्च विमलेश्वरम्।
पितृतीर्थं प्रयागन्तु सर्व्वकामफलप्रदम्॥
वटेश्वरस्तु भगवान् माधवेन समन्वितः।
योगनिद्राश्रयस्तद्वत् सदा वसति केशवः॥
दशाश्वमेधिकं पुण्यं गङ्गाद्वारं तथैव च।
नन्दाथ ललिता तद्वत्तीर्थं मायापुरी शुभा॥
तथा मित्रपदं नाम ततः केदारमुत्तमम्।
गङ्गासागरमित्याहुः सर्व्वतीर्थमयं शुभम्॥
तीर्थं ब्रह्मसरस्तद्वच्छतद्रुसलिले ह्रदे।
तीर्थन्तु नैमिषं नाम सर्व्वतीर्थफलप्रदम्॥
गङ्गोद्भेदस्तु गोमत्यां यत्रोद्भूतः सनातनः।
तथा यज्ञवराहस्तु देवदेवश्च शूलभृत्॥
यत्र तत्काञ्चनं द्वारमष्टादशभुजो हरः।
नैमिषस्तु हरिचक्रस्य शीर्णा यत्राभवत् पुरा॥
तदेतन्नैमिषारण्यं सर्व्वतीर्थनिषेवितम्।
देवदेवस्य तत्रापि वाराहस्य तु दर्शनम्॥
यः प्रयाति स पूतात्मा नारायणपदं व्रजेत्।
कृतशौचं महापुण्यं सर्व्वपापविनिष्कृतम्॥
यत्रास्ते नारसिंहस्तु स्वयमेव जनार्द्दनः।
तीर्थमिन्द्रमती नाम पितॄणां वल्लभं सदा॥
सङ्गमे यत्र तिष्ठन्ति गङ्गायाः पितरः सदा।
कुरुक्षेत्रं महापुण्यं सर्व्वतीर्थसमन्वितम्॥
तथा च सरयूः पुण्या सर्व्वदेवनमस्कृता।
इरावती नदी तद्वत् पितृतीर्थाधिवासिनी॥
यमुना देविका काली चन्द्रभागा दृषद्वती।
नदी वेणुमती पुण्या परा वेत्रवती तथा॥